

Walesa – Håbets mand: Mellem to stole

Af Bo Torp Pedersen

Andrzej Wajda (f. 1926), Clint Eastwood (f. 1930), Jean-Luc Godard (f. 1930) og Jan Troell (f. 1931) er de for tiden ældste aktive filminstruktører, og Andrzej Wajda synes med sine seneste film at ville skrive et stykke polsk historie, for at begivenhederne ikke skal gå i glemmebogen.

”Katyn” (2007) er en film om eftervirkningerne af de massakrer, som Den Røde Hær begik på polske officerer m.fl. under Anden Verdenskrig. Massakrerne blev af de kommunistiske efterkrigsregimer tillagt Nazityskland; sandheden var undertrykt og forbudt, og de efterladte måtte ikke få gravsteder eller mindsten, hvor de kunne ære deres døde. Dette og dertil den dybt rodfæstede polske oplevelse af at være klemmt fra både vest og øst mellem stormagterne visualiseres på fremragende måde i ”Katyn”.

Med ”Walesa – Håbets mand” (2013) minder Wajda os om den tid og de begivenheder, som gjorde elektrikereren Lech Wałęsa fra skibsværftet i Gdansk til en væsentlig aktør i de kapitler af den moderne verdenshistorie, hvor de kommunistiske regimer i Østeuropa faldt. Filmen kan ses som tredje film i en trilogi, der begyndte med ”Marmormanden” (1977) – om svindlen og misbruget omkring en såkaldt ’arbejds helt’ i 1950erne – og ”Jernmanden” (1981) om tiden o. 1968-70, da arbejderne i Warszawa og Gdansk rejste sig mod kommuniststyret. ”Walesa – Håbets mand” runder trilogien af med fortællingen om én af disse arbejdere, som fik særlig stor betydning, og som tilmed opnåede at blive præsident i det nye Polen: Lech Wałęsa.

Filmens udgangspunkt er et interview, som Wałęsa tilstodte den kontroversielle italienske journalist Oriana Fallaci i begyndelsen af 1981. Herfra giver filmen et – lidt flaksende – tilbageblik på den udvikling, der begyndte med urolighederne december 1970 i Gdansk, Gdynia og Stettin – uroligheder som afspejlede den udbredte folkelige utilfredshed med levevilkårene i det kommunistiske Polen. Filmen minder os om, hvor brutalt politi og militær faktisk fór frem. I en episode ser man Wałęsa blive afhørt, og han får fremvist, hvordan kammerater torteres i lokalerne ved siden af, så der lægges maksimalt pres på ham.

Jeg forstår fuldt ud, at Wajda gerne vil hylde Wałęsa – hans mod og hans betydning er uomtvistelig – og trods indvendinger forsoner jeg mig med filmen i bare sympati med Wajdas projekt. Men man må ikke glemme skuespillerne Robert Wieckiewicz og Agnieszka Grochowska i rollerne som Lech og Danuta Wałęsa: De levendegør i nogle scener de to mennesker, herunder også Danutas store mod, og Wieckiewicz formidler Lech Wałęsas frækhed og arrogance på en underholdende måde, som man ikke skal forsage.

Når Wajda har valgt spillefilmens form – filmen kan kategoriseres som en dramadokumentar – ville det have været naturligt, om vi var kommet tættere inde på livet af mennesket og personligheden Wałęsa, men filmen er kun antydende. Wajda har først og fremmest villet hylde Wałęsa. Det er forvredet, når de fleste af Wałęsas interne problemer i Solidaritet-bevægelsen undviges, og for ’nådigt’, når filmen slutter uden at skildre hans mislykkede præsidentperiode og pinlige nederlag i forsøget på at vinde en ny.

Mere pudsig er et eksempel på filmhistorisk indforståethed, når Wajda lader en barnevogn spille en vigtig rolle i oprøret mod regimet, jfr. barnevognen i Sergej Eisensteins ”Panserkrydseren Potemkin” (1925).

Selv om Wajdas film – bl.a. med tekster – markerer nogle årstal og steder, vil filmen være vanskelig at begribe for dem, der ikke er godt inde i Polens nyere historie. Jeg kan godt forstå, at nogle af de formodentlig unge filmanmeldere, jeg har læst, ikke rigtig er ’med’. Man sidder tilbage med en oplevelse af, at Wajda har sat sig mellem de berømte stole: ”Walesa – Håbets mand” har både for lidt drama og for lidt dokumentar.

* * *

For alle (os), der er interesseret i Polens nyere historie, genopfrisker Wajdas film på en til tider noget indirekte måde et vigtigt kapitel om kommunismens forfald og endegyldige fald i Polen. Flere lederskifter i kommunistpartiet og korte perioder med 'milde vinde' ændrede ikke på landets elendige økonomi. Forhøjelse af madpriserne i sommeren 1976 og igen i sommeren 1980 udløste omfattende protester. Strejken på skibsværftet i Gdansk i 1980 skabte en kædereaktion ud over landet. Wałęsa stod i spidsen for arbejdernes aftale med regeringen pr. 31/8 1980. Aftalen medførte strejkens afslutning, mens også anerkendelse af arbejdernes strejkeret og deres ret til at danne frie fagforbund.

Filmen minder om den store betydning, det havde, da Den romersk-katolske Kirke valgte en polak som pave, og minder os om pave Johannes Pauls besøg i Polen 1979 – første gang en pave besøgte et kommunistisk land. Den polske pave blev en skytshelgen for Solidaritet-bevægelsen, den landsdækkende ikke-kommunistiske fagforening, som blev stiftet september 1980. På Solidaritets første landskongres september-oktober 1981 blev Lech Wałęsa valgt til formand, men filmen fortier, at det var noget knebent – 55% af stemmerne – og filmen er i det hele taget noget 'diskret' vedr. den strid, der flere gange var omkring Wałęsa i bevægelsen pga. hans arrogance.

Trods aftalerne blev de ikke-kommunistiske fagforeningsfolk forfulgt og chikaneret af det hemmelige politi, og det stod snart klart, den kommunistiske ledelse i Polen og Sovjetunionen var parat til at bruge militær magt mod demokratiserings-processen. General Wojciech Jaruzelski blev oktober 1981 udnævnt til kommunistpartiets førstesekretær, og generalen blev dermed landets reelle magthaver. Egenmægtigt erklærede han d. 12/12 1981 militær undtagelsestilstand i hele Polen: Man kan sige, at han blev Sovjetunionens redskab til forfølgelse og undertrykkelse af Solidaritet og alle oppositionelle kræfter, så den sovjetiske hær selv ikke behøvede at invadere Polen, sådan som man tidligere havde grebet ind i DDR, Ungarn og Tjekkoslaviet.

Under Jaruzelskis militærdiktatur skete der et stort antal arrestationer og også nogle mord, men uroen blev undertrykt, og regimet mente at have så god kontrol, at man i december 1982 kunne suspendere og i juli 1983 helt ophæve undtagelsestilstanden. Man løslod nogle få af fangerne, bl.a. Wałęsa. Men mordet oktober 1984 på præsten Jerzy Popiełuszko skabte chokbølger og udbredt vrede i befolkningen. Nu var det kommunistiske regime igen og som aldrig før under pres, og september 1986 blev næsten alle resterende politiske fanger løsladt. Trods de nye signaler fra Sovjetunionen, hvor Mikhail Gorbatsjov var trådt til som generalsekretær i 1985, fortsatte chikanerierne af de oppositionelle bevægelser. Men i februar 1989 begyndte de såkaldte rundbordssamtaler mellem oppositionen og kommunistpartiet, og der blev i april 1989 opnået en aftale, der banede vejen for ansatser til et retssamfund og noget i retning af frie parlamentsvalg.

Trods reserverede pladser led kommunisterne et rystende nederlag på de to valgdage d. 4/6 og 18/6 1989. Solidaritet accepterede, at Jaruzelski midlertidigt overtog præsidentembedet, mens Jaruzelski til gengæld d. 19/8 udpegede journalisten og Solidaritet-aktivisten Tadeusz Mazowiecki til at blive statsminister og danne regering; regeringen blev godkendt af parlamentet d. 12/9. Lech Wałęsa blev i november 1989 den første folkevalgte polske præsident – han tiltrådte 1/1 1990 – og det først helt frie og demokratiske parlamentsvalg blev gennemført oktober 1991. Dermed var det nye, demokratiske Polen en realitet.

© Bo Torp Pedersen, marts 2015

Filmfakta

Walesa – Håbets mand / Wałęsa, człowiek z nadziei – Polen 2013 – Instr.: Andrzej Wajda – Manus: Janusz Glowacki – Medv.: Robert Wieckiewicz, Agnieszka Grochowska, Maria Rosaria Omaggio, Iwona Bielska, Zbigniew Zamachowski, Maria Rosaria Omaggio, Ewa Kolasinska, Mirosław Baka – 119 min., farver – Dansk biografpremiere d. 12/6, 2014 – Dansk DVD d. 20/11 2014 – Distribution: Camera (biograf) / MIS.Label Midget Entertainment (DVD)

Links

<http://cinemazone.dk/review.asp?id=10472&area=2>

<http://www.popmatters.com/review/188242-walesa-man-of-hope/>

<http://variety.com/2013/film/reviews/walesa-man-of-hope-review-toronto-1200607680/>